

Before the King Rama I Monument: A Case Study of the Decision-Making Process of the Royal Elite in the Creation of the Monument of King Rama I and Phra Phutthayodfa Bridge during the 150th Anniversary of Bangkok Celebration

ก่อนจะเป็นปฐมบรมราชานุสรณ์: กรณีศึกษากระบวนการตัดสินใจของกลุ่มเจ้านายในการสร้างอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 และสะพานพระพุทธยอดฟ้าในงานฉลองพระนครครบรอบ 150 ปี

Pakawut Thaweeyot

ภคภูมิ ทวียศ

Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Thailand

Corresponding author

e-mail: pakawut@hotmail.com

Received 20-12-2024

Revised 07-01-2025

Accepted 11-01-2025

Doi: 10.69598/artssu.2025.4061.

How to Cite:

Thaweeyot, P. (2025). Before the King Rama I Monument: A Case Study of the Decision-Making Process of the Royal Elite in the Creation of the Monument of King Rama I and Phra Phutthayodfa Bridge during the 150th Anniversary of Bangkok Celebration. *Journal of Arts and Thai Studies*, 47(1), E4061 (1-15).

Keywords: Phra Phuttha Yodfa Chulalok, the Monument of King Rama I, Phra Phuttha Yodfa Bridge, King Prajadhipok

คำสำคัญ: พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, สะพานพระพุทธยอดฟ้า, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

Abstract

Background and Objectives: This article aims to study the thought processes and decision-making of the committee responsible for constructing the royal monument to honor King Rama I, also known as the Phra Pathom Borom Rachanusorn, in celebration of the 150th anniversary of Bangkok. The study highlights that, although the committee was composed of members of the royal family and high-ranking ministers close to the absolute monarchy, representing the conservative faction, their diverse educational backgrounds and personal experiences influenced their perspectives. Consequently, they incorporated modern Western ideas, such as the creation of public utility structures, into their considerations for the Phra Pathom Borom Rachanusorn monument, specifically the Phra Phutthayodfa Bridge.

Methods: The study utilized historical methods, focusing on the analysis of primary documents from the King Rama VII archives related to the construction of the Royal Memorial by the Royal Secretariat Department, stored at the National Archives of Thailand. In addition, secondary sources concerning the construction of the Royal Memorial and the Phra Phutthayodfa Bridge were also examined. The findings were compiled and presented in both descriptive and analytical formats.

Results: The educational background and personal experiences of the committee influenced their thought processes, as seen in their approach to constructing the monument of King Rama I. King Prajadhipok (Rama VII) issued a royal command to form a committee to consider building a monument to commemorate the great kindness of King Rama I during the 150th anniversary celebration of Bangkok. The committee, consisting of members of the royal family and high-ranking ministers close to the absolute monarchy, representing the conservative side proposed three different approaches: The first approach was to construct a statue directly honoring the monarchy. This proposal was supported by senior royals with backgrounds tied to the traditional monarchy, many of whom were sons of King Rama IV. The second approach was to build public utility structures, such as bridges or buildings to house the statue, which would enhance the monarchy's image and provide economic benefits. This approach was supported by the new generation of royals, the children of King Chulalongkorn (Rama V), and the ministers educated abroad. The last approach was to collect funds for charity or public benefit, encouraging public participation in honoring the monarchy. This idea was not supported by senior royals but was favored by the younger generation, who later amended the proposal to use the collected funds for both a royal statue and public utility projects. Ultimately, King Prajadhipok decided to build the Phra Pathom Borom Rachanusorn Monument alongside the Phra Phutthayodfa Bridge, which would connect Bangkok to Thonburi. This decision aligned with the approach of the new generation of royals and demonstrated a blending of royalist tradition with modern Western ideas, such as the creation of public utility structures.

Application of this study: This study fills the gap in explaining the construction of the monument of King Phra Phuttha Yodfa Chulalok the Great (Rama I) by connecting the committee's decision-making and thought processes to their educational backgrounds and personal experiences. In this regard, the article provides valuable information for the study of Thai social history and may contribute to a deeper analysis of the history of ideas.

Conclusions: The conclusion of this study highlights the decision-making process behind the construction of the first royal monument to commemorate the 150th anniversary of Bangkok, reflecting the complex ideologies among

the leaders of the absolute monarchy. Some groups focused on honoring the monarchy through symbolic monuments, while others aimed to create public benefits that reinforced the monarchy's legitimacy through public structures, such as the Phra Phutthayotfa Chulalongkorn Bridge. The study's results suggest that, although the creation of physical symbols emphasized the importance of the ancestors, the ideological conflict between conservatism and modernism played a crucial role in shaping the project. Ultimately, King Prajadhipok's final decision not only reflected the supreme power of the absolute monarchy but also demonstrated a compromise between honoring the monarchy and responding to public expectations in an era of change.

บทคัดย่อ

ที่มาและวัตถุประสงค์ : บทความนี้มุ่งศึกษากระบวนการทางความคิดและการตัดสินใจของคณะกรรมการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์เพื่อน้อมระลึกในพระมหากรุณาธิคุณพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 หรือพระปฐมบรมราชานุสรณ์ในโอกาสเฉลิมฉลองกรุงเทพมหานคร อายุครบ 150 ปี เพื่อชี้ให้เห็นว่าคณะกรรมการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์จะประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดีชั้นสูงที่ใกล้ชิดกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และเป็นตัวแทนฝ่ายอนุรักษนิยม แต่คณะกรรมการกลับมีวิสัยทัศน์และข้อเสนอแตกต่างกับสัมพันธภาพภูมิหลังทางการศึกษาและประสบการณ์ส่วนตัว ส่งผลให้มีการนำแนวคิดสมัยใหม่แบบตะวันตกอย่างการสร้างวัดสุทธสาสน์มาใช้ในการพิจารณาประกอบการจัดสร้างพระปฐมบรมราชานุสรณ์คือสะพานพระพุทธยอดฟ้า

วิธีการศึกษา : ใช้การศึกษาทางประวัติศาสตร์ โดยเน้นการวิเคราะห์เอกสารชั้นต้นชุดจดหมายเหตุนั้น 7 เรื่องสร้างพระปฐมบรมราชานุสรณ์ของแผนกรมราชเลขาธิการที่เก็บรักษาไว้ ณ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ประเทศไทย ร่วมกับการพิจารณาเอกสารชั้นรองที่เกี่ยวข้องกับการจัดสร้างพระปฐมบรมราชานุสรณ์และสะพานพระพุทธยอดฟ้า ผลการศึกษาที่ได้ถูกนำมาเรียบเรียงและนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการศึกษา : ภูมิหลังทางการศึกษาและประสบการณ์ส่วนตัวของคณะกรรมการส่งผลต่อกระบวนการทางความคิดดังแสดงให้เห็นผ่านแนวทางการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งเพื่อพิจารณาจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์เพื่อน้อมระลึกในพระมหากรุณาธิคุณของรัชกาลที่ 1 ในโอกาสเฉลิมฉลองกรุงเทพฯ อายุครบ 150 ปี ประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดีชั้นสูงซึ่งล้วนแต่ใกล้ชิดกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และเป็นตัวแทนฝ่ายอนุรักษนิยม ทั้งนี้คณะกรรมการกลับมีวิสัยทัศน์และข้อเสนอแตกต่างกัน 3 แนวทาง ได้แก่ แนวทางแรก สร้างพระบรมรูปเพื่อเชิดชูพระเกียรติยศของสถาบันกษัตริย์โดยตรง คณะกรรมการที่สนับสนุนแนวทางนี้คือเจ้านายอาวุโสที่มีภูมิหลังใกล้ชิดกับสถาบันกษัตริย์แบบจารีต เพราะล้วนเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แนวทางต่อมา สร้างวัดสุทธสาสน์อย่างสะพานหรืออาคารประกอบพระบรมรูป ซึ่งเป็นการเสริมสร้างภาพลักษณ์สถาบันกษัตริย์พร้อมกับประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ คณะกรรมการที่สนับสนุนแนวทางนี้คือเจ้านายรุ่นใหม่ซึ่งพระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และเสนาบดีที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ และแนวทางสุดท้าย รวบรวมเงินเก็บเป็นกองทุนใช้สำหรับทำการกุศลหรือสาธารณประโยชน์เพื่อต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเชิดชูสถาบันกษัตริย์ แนวทางนี้ไม่ได้รับการสนับสนุนจากพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่แต่ได้รับการสนับสนุนจากพระบรมวงศานุวงศ์รุ่นใหม่ ซึ่งต่อมามีการปรับเปลี่ยนแนวทางว่าเมื่อมีการเรียไรแล้วก็ควรนำมาสมทบกับการสร้างพระบรมรูปและสิ่งสาธารณประโยชน์ โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชวินิจฉัยชี้ขาดให้จัดสร้างพระปฐมบรมราชานุสาวรีย์คู่กับสะพานพระพุทธยอดฟ้าเพื่อเชื่อมฝั่งกรุงเทพฯ กับฝั่งธนบุรีซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของเจ้านายรุ่นใหม่ พระราชบรมวินิจฉัยของพระองค์แสดงถึงการผสมผสานและการคล้อยตามทางความคิดระหว่างการเชิดชูเกียรติยศแห่งราชวงศ์ตามขนบธรรมเนียมกับความต้องการสมัยใหม่แบบตะวันตกอย่างการสร้างวัดสุทธสาสน์

การประยุกต์ใช้ : ผลการศึกษานี้เติมเต็มช่องว่างการอธิบายการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 โดยเชื่อมโยงให้เห็นว่าภูมิหลังทางการศึกษาและประสบการณ์ส่วนตัวส่งผลต่อกระบวนการทางความคิดและการตัดสินใจของคณะกรรมการ ในแง่นี้ บทความนี้จึงให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการประเมินการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมของไทย และอาจขยายประเด็นการวิเคราะห์สู่ประวัติศาสตร์ความคิดที่ลุ่มลึก

บทสรุป : บทสรุปของงานนี้ชี้ให้เห็นถึงกระบวนการตัดสินใจในการสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์ในโอกาสฉลองกรุงเทพฯ ครบรอบ 150 ปี ซึ่งสะท้อนความซับซ้อนของอุดมการณ์ในหมู่ผู้นำของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยมีทั้งกลุ่มที่เน้นการเชิดชูพระเกียรติยศอย่างเข้มข้นผ่านรูปแบบอนุสาวรีย์เชิงสัญลักษณ์ และกลุ่มที่มองถึงการสร้างสาธารณประโยชน์เพื่อเสริมความชอบธรรมของสถาบันกษัตริย์ผ่านโครงสร้างสาธารณะ เช่น สะพานพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า แม้การสร้างสัญลักษณ์ทางกายภาพจะมีเป้าหมายในการย้ำความสำคัญของบรรพชนกษัตริย์ แต่ความขัดแย้งทางแนวคิดระหว่างความอนุรักษนิยมและแนวทางสมัยใหม่ได้มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดรูปแบบของโครงการจนในท้ายที่สุด การตัดสินใจขั้นสุดท้ายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ไม่เพียงสะท้อนพระราชอำนาจสูงสุดในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ยังเผยให้เห็นการประนีประนอมระหว่างการเชิดชูพระเกียรติและการตอบสนองต่อความคาดหวังของสาธารณชนในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง

บทนำ (Introduction)

บทความพยายามตรวจสอบกระบวนการตัดสินใจหรือเบื้องหลังแนวความคิดที่เกี่ยวกับการสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์ในพระราชพิธีฉลองพระนครหรือกรุงเทพฯ ครบรอบ 150 ปี ในสมัยรัชกาลที่ 7 ซึ่งการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ก็เพื่อระลึกถึงพระองค์ท่านในฐานะผู้สถาปนากรุงเทพฯ เป็นราชธานีนับตั้งแต่ พ.ศ. 2325 และการสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้าควบคู่กันเพื่อพระราชทานแก่สาธารณชนเป็นพระราชกุศลถวายแด่พระองค์ท่าน โดยงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระปฐมบรมราชานุสรณ์และสะพานพระพุทธยอดฟ้าในวาระฉลองพระนครครบ 150 ปีมีความหลากหลาย ทั้งในแง่มุมมองประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และการวางผังเมือง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีงานศึกษาที่ผ่านมา ซึ่งช่วยวางพื้นฐานความเข้าใจในหัวข้อที่เกี่ยวข้อง อาทิ หนังสือ "พระราชพิธีฉลองพระนคร 150 ปี" โดยกรมศิลปากร ซึ่งเป็นสิ่งพิมพ์อย่างเป็นทางการที่บันทึกกระบวนการและพิธีการจัดงานฉลองพระนคร นำเสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในแง่ของพิธีกรรมและความสำคัญของพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ในฐานะตัวแทนของอุดมการณ์ความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ แม้ว่าข้อมูลจะมีคุณค่าทางทางบันทึกประวัติศาสตร์ แต่ยังขาดการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เกี่ยวกับบริบททางสังคมและการเมือง หรืองานวิจัยเรื่อง "แผนผังพระนคร พ.ศ. 2471" โดย พนิต ภูจินดา และเปี่ยมสุข สนิท งานนี้ศึกษาโครงสร้างและการวางผังเมืองในยุคสมัยรัชกาลที่ 7 ซึ่งสะท้อนถึงการใช้สัญลักษณ์ทางการเมืองผ่านโครงสร้างเมือง เช่น ถนนและอนุสาวรีย์ งานวิจัยดังกล่าวนำเสนอว่าการวางแผนเมืองในยุคนั้นไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว แต่เป็นผลของแนวคิดเชิงอุดมการณ์ของกลุ่มชนชั้นนำในสังคมสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และที่ขาดไม่ได้คือเรื่อง "งานฉลองพระนครครบ 150 ปี: อนุสาวรีย์สุดท้ายในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์" ในหนังสือศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์ โดย ชชาติ ประกิตนันทการ งานชิ้นนี้ถือเป็นงานวิชาการที่ครอบคลุมมากที่สุดหัวข้อเดียวกัน ชชาติได้นำเสนอว่าการสร้างอนุสาวรีย์และสะพานเป็นผลผลิตของแนวคิดอนุรักษนิยมที่พยายามรักษาความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์ในช่วงเวลาที่เริ่มเผชิญแรงกดดันจากเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง งานของชาติวิวิเคราะห์เชิงลึกถึงการใช้งานศิลปะ-สถาปัตยกรรมเพื่อแสดงอำนาจทางการเมือง

อย่างไรก็ดี จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานศึกษาที่ผ่านมาเน้นวิเคราะห์บทบาทของพระปฐมบรมราชานุสรณ์ในฐานะตัวแทนทางวัฒนธรรมและการเมือง แต่ยังไม่มีการศึกษาเชิงลึกถึงกระบวนการตัดสินใจในการสร้างพระปฐมบรมราชานุสรณ์ที่ครอบคลุมมิติทางความคิดและอุดมการณ์ของกลุ่มเจ้านาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของรัชกาลที่ 7 และคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้าและพระปฐมบรมราชานุสรณ์ รวมทั้งงานที่ผ่านมาผู้เขียนยังไม่เห็นถึงการเชื่อมโยงระหว่างแนวคิด "สาธารณประโยชน์" กับบทบาทของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในช่วงการสร้างสรรคความเป็นสมัยใหม่

บทความนี้มุ่งเน้นเติมเต็มช่องว่างดังกล่าวโดยการวิเคราะห์เอกสารจดหมายเหตุในชุดเอกสารรัชกาลที่ 7 เรื่อง สร้างปฐมบรมราชานุสรณ์ของแผนกรมราชเลขาธิการ (NAT. Archival Documents of King Rama VII's Reign (Department of the Royal Secretariat) Betdtalet No. 5, 1926-1930) เพื่ออธิบายกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการสร้างอนุสาวรีย์และสะพานในวาระฉลองพระนครครบรอบ 150 ปี บทความยังเสนอให้เห็นว่าความคิดและการตัดสินใจในกระบวนการนี้ไม่ได้เกิดขึ้นจากการเห็นพ้องต้องกันในกลุ่มชนชั้นนำ แต่เกิดจากความขัดแย้งทางแนวคิดระหว่างกลุ่มอนุรักษนิยมและกลุ่มที่เริ่มเปิดรับแนวคิดสมัยใหม่ ซึ่งท้ายที่สุดส่งผลต่อรูปแบบของการสร้างโครงสร้างพื้นฐานและอนุสาวรีย์ในช่วงปลายระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสาธารณประโยชน์ในฐานะกลไกหนึ่งซึ่งช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่จะช่วยปรับภาพลักษณ์กษัตริย์ในการนำประเทศเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่

จากการตรวจสอบเอกสารเบื้องต้นจากหลักฐานทางสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติที่เก็บรักษาเอกสารชุดดังกล่าวไว้พบว่า ก่อนที่จะมีการตัดสินใจสร้างพระปฐมบรมราชานุสรณ์คู่กับสะพานพระพุทธยอดฟ้า นั้น ที่ประชุมคณะกรรมการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์เพื่อระลึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้มีการเสนอแนวทางการจัดสร้างพระปฐมบรมราชานุสรณ์ไว้หลายแนวทางด้วยกัน ซึ่งไม่ได้มีการดำริให้สร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาไว้แต่แรก

คณะกรรมการชุดดังกล่าวประกอบไปด้วยเจ้านายระดับสูงผู้มีอำนาจและตำแหน่งในรัฐบาลสมัยรัชกาลที่ 7 ซึ่งถือเป็นกลุ่มผู้บริหารประเทศในแต่ละกระทรวง ณ ขณะนั้น (NAT. Archival Documents of King Rama VII's Reign (Department of the Royal Secretariat) Betdtalet No. 5, 1926-1930) การศึกษากระบวนการตัดสินใจดังกล่าวจะทำให้เห็นเบื้องหลังวิธีคิดของ

กลุ่มเจ้านายผู้บริหารประเทศ และข้อเสนอของเจ้านายหลายๆ คนในที่ประชุมคณะกรรมการดังกล่าวยังทำให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับการพระราชกุศลและการประกอบสร้างวัตถุเพื่อระลึกถึงบรรพชนกษัตริย์และการสร้างวัตถุสาธารณประโยชน์ที่ควบคู่กัน ทั้งนี้ที่ประชุมคณะกรรมการดังกล่าวยังประกอบไปด้วยเจ้านายต่างวัยและต่างสถานะ ซึ่งช่วงวัยที่ต่างกัน (generation gap) และการมีโอกาสเดินทางหรือไปศึกษาต่อยังต่างประเทศทำให้แนวคิดหรือข้อเสนอในการสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเชิดชูพระเกียรติยศของกษัตริย์และแนวคิดการสร้างวัตถุสาธารณประโยชน์เพื่อการสาธารณกุศลของสถาบันกษัตริย์ก็อาจต่างกันออกไปด้วยเช่นกัน

ดังนั้นบทความนี้จึงต้องการศึกษาเบื้องหลังกระบวนการตัดสินใจในการสร้างพระปฐมบรมราชานุสรณ์ โดยเน้นศึกษาไปที่ข้อเสนอและความคิดเห็นของเจ้านายกลุ่มต่าง ๆ ในที่ประชุมคณะกรรมการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ที่ระลึกในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างกันของอุดมการณ์ความคิดเกี่ยวกับการเชิดชูพระเกียรติยศของกษัตริย์และการสร้างวัตถุสาธารณประโยชน์ เพื่อให้เห็นภาพว่าภายใต้กลุ่มผู้ปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยรัชกาลที่ 7 ก็มีความแตกต่างทางความคิดที่เกี่ยวข้องกับการเชิดชูพระเกียรติยศของกษัตริย์ที่ต่างกัน โดยอาจไม่เหมารวมว่าทั้งหมดมีแนวคิดแบบอนุรักษนิยมสุดโต่งแต่มีแนวคิดและข้อเสนอเกี่ยวกับการเชิดชูพระเกียรติยศของกษัตริย์และการสร้างวัตถุสาธารณประโยชน์เพื่อปรับภาพลักษณ์สถาบันกษัตริย์ในการนำประเทศเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ที่ต่างกัน

ผลการศึกษา (Results)

1. กระบวนการจัดตั้งคณะกรรมการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 และข้อเสนอเชิงนโยบาย

เมื่อย้อนกลับไปสอบทานกระบวนการก่อนการสร้างสะพานเพื่อสำรวจจุดมุ่งหมายเบื้องหลังในการสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้าและพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 สืบเนื่องในวโรกาสที่จะครบรอบงานฉลองพระนครครบรอบ 150 ปี ทำให้กลุ่มเจ้านายจึงมีการประชุมเพื่อวางแผนในการจัดเตรียมงานสำคัญในครั้งนี้ โดยแรกเริ่มนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 มีพระราชดำริที่จะให้มีการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์เพื่อระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกในฐานะที่พระองค์เป็นผู้ก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์หรือแผ่นดินพระนครกรุงเทพฯ ขึ้นมา โดยเริ่มมีพระราชดำริตั้งแต่ช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2469 ให้มีการไปสืบค้นจากเอกสารตัวอย่างในพระราชพิธีฉลองพระนครครบรอบ 100 ปี ในรัชกาลที่ 5 เพื่อนำมาเป็นตัวอย่างประกอบการวางแผนในการจัดงานฉลองพระนครครบรอบ 150 ปีในรัชกาลของพระองค์

ต่อมาจึงมีการตั้งคณะกรรมการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์เพื่อระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกขึ้นใน พ.ศ. 2470 โดยมีสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นนายกรัฐมนตรี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นกรรมการหน้าที่ช่าง พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เป็นกรรมการหน้าที่การเงิน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ เป็นกรรมการและเลขาธิการใหญ่และรับหน้าที่แถลงการณ์ ส่วนเสนาบดีอื่นรับหน้าที่ปรึกษาทั่วไปและเรียไรเงิน (เสนาบดีกลาโหม เสนาบดีทหารเรือ เสนาบดีพาณิชย์คมนาคม ราชเลขาธิการ เสนาบดีเกษตร เสนาบดีการต่างประเทศ เสนาบดียุติธรรม เสนาบดีวัง เสนาบดีมหาดไทย เสนาบดีพระคลัง เสนาบดีธรรมการ) รวมกรรมการที่เกี่ยวข้องกว่า 15 คนซึ่งถือเป็นกลุ่มบุคคลสำคัญกับระบอบการบริหารประเทศในช่วงรัชกาลที่ 7 (NAT. Archival Documents of King Rama VII's Reign (Department of the Royal Secretariat) Betdtalet No. 5, 1926-1930) จึงเห็นได้ว่า การจัดงานฉลองพระนครครบรอบ 150 ปี ได้รับความสำคัญในฐานะเป็นงานใหญ่ระดับสูงของประเทศ ที่ต้องรวมทุกภาคส่วนของกลุ่มผู้บริหารประเทศมาระดมความคิดเพื่อจัดงานดังกล่าว และการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ก็เป็นประเด็นที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

การประชุมครั้งแรกได้รับการจัดขึ้นในวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2471 สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชในฐานะนายกรัฐมนตรี ทรงสอบถามต่อที่ประชุมตามกระแสพระดำริของรัชกาลที่ 7 ที่ให้สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์เป็นสาธารณประโยชน์ว่าควรจะทำเป็นลักษณะอย่างไร จะสร้างขึ้นที่ไหนและด้วยวิธีการอย่างไร เมื่อนายกรัฐมนตรี สอบถามในที่ประชุมแล้ว ก่อนที่จะขอความคิดเห็น พระองค์ทรงวางขอบเขตการสร้างไว้เป็น 3 แนวทางเบื้องต้น

แนวทางแรกคือ สร้างรูปหรือวัตถุใด ๆ ซึ่งเป็นเครื่องหมายที่ระลึกและเป็นเกียรติยศโดยเฉพาะ ซึ่งแนวทางนี้เห็นได้ว่าจะมุ่งตรงเฉพาะการสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติแต่เพียงอย่างเดียวซึ่งเป็นแรงจูงใจที่จะเน้นย้ำให้รัชกาลที่ 1 อยู่ในฐานะผู้มีพระกรุณาธิคุณต่อประเทศเพื่อเสริมบารมีสถาบันกษัตริย์โดยตรงไปตรงมาอย่างไม่ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทางสังคมอื่น ๆ ตามลักษณะของการให้ความสำคัญกับคุณค่าของกษัตริย์ในรูปแบบรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระราชอำนาจวิ่งเข้าไปรวมศูนย์ต่อองค์กษัตริย์ตามอุดมคติของระบอบดังกล่าว แต่การที่จะเน้นการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ที่มุ่งเน้นเสริมภาพลักษณ์พระบารมีโดยตรงก็อาจจะท่อนัยของเสนาบดีที่เป็นกรรมการในชุดดังกล่าวว่า หากเห็นด้วยกับแนวทางนี้ทำให้เห็นถึงความโน้มเอียงทางความคิดในแนวกษัตริย์นิยมโดยตรง โดยไม่ได้มุ่งเน้นถึงผลพลอยได้หรือประโยชน์ต่อกลุ่มคนฐานล่างทางสังคมอื่น ๆ

ส่วนแนวทางที่สองนั้น สร้างเป็นสถานที่ที่อาคารให้เป็นเครื่องหมายที่ระลึกและเป็นเกียรติยศเหมือนกัน แต่ให้ใช้สิ่งที่สร้างนั้นเป็นประโยชน์สาธารณะได้ จะมีรูปหรือสิ่งใดประกอบเป็นเครื่องหมายด้วยบ้างก็ได้ แนวทางนี้ก็เป็นการเลือกในเชิงประนีประนอม จากการมุ่งตรงในเสริมภาพลักษณ์โดยตรงไปตรงมาไปสู่การปรับภาพลักษณ์ด้วยการสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์อีกทางหนึ่ง ซึ่งก็อาจเป็นการมุ่งเน้นการเชิดชูอำนาจต่อสถาบันกษัตริย์ควบคู่ไปกับประโยชน์ของราษฎรด้วย เพราะต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีปัญหาหลายประการที่สืบเนื่องจากรัชกาลก่อน ทั้งปัญหาด้านเศรษฐกิจตกต่ำวิกฤตการณ์คลัง และแนวคิดประชาธิปไตยที่เริ่มเกิดมากขึ้นในสังคม (Petchlertanan, 2012 : 25-27) ทำให้การเสริมภาพลักษณ์หรือเชิดชูพระเกียรติยศโดยตรงไปตรงมาโดยไม่อิงบริบททางสังคมอื่น ๆ ก็จะทำให้เป็นการเพิ่มแรงเสียดทานของประชาชนและอาจทำให้กลายเป็นเสื่อมเสียภาพลักษณ์ไปแทน ดังนั้นการใช้แนวทางการสร้างแบบประนีประนอมก็จะช่วยทำให้ดำเนินการได้ง่ายและทำให้เห็นถึงการให้พระราชอำนาจในลักษณะกึ่งอำนาจละมุน (soft power) คือให้พระราชอำนาจในการเสริมภาพลักษณ์สถาบันกษัตริย์และสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์แก่ประชาชนไปพร้อมกัน ซึ่งจะทำให้ได้ผลตอบแทนในทางที่ดีจากประชาชนได้ง่ายกว่า และยังอาจช่วยลดทอนการวิจารณ์ต่อการใช้เงินในสถานการณ์ที่ประเทศอยู่ในฐานะฝืดเคืองไปกับการเชิดชูสถาบันกษัตริย์เพียงอย่างเดียว

แนวทางที่สามคือรวบรวมเงินเก็บเป็นกองทุนใช้ผลสำหรับการกุศลหรือสาธารณประโยชน์ให้เป็นเครื่องหมายที่ระลึกในการนั้น แนวทางนี้เป็นการเรียไรเงินตามที่มีการจัดตั้งกรรมการบางส่วนให้มีหน้าที่ในการเรียไรเงินด้วย ทำให้แนวทางนี้จะเป็นการเน้นใช้ผลประโยชน์ในการเชิดชูสถาบันกษัตริย์หรือรัชกาลที่ 1 โดยที่ให้มีส่วนใดส่วนหนึ่งของประชาชนทำหน้าที่ในการร่วมออกเงินจากการเรียไรดังกล่าวเพื่อมาเสริมสร้างภาพลักษณ์ต่อระบอบกษัตริย์ให้ดูทันสมัยอีกทาง ซึ่งแนวทางนี้เป็นการดึงเอาชาวบ้านหรือโครงสร้างส่วนล่างมามีส่วนร่วมในการออกค่าใช้จ่ายกับโครงการเสริมสร้างภาพลักษณ์รัชกาลที่ 1 ที่เป็นพระราชดำริของรัชกาลที่ 7 เองที่ต้องการให้มีการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์

ทั้งนี้มุมมองทางความคิดของผู้สร้างปฐมบรมราชานุสรณ์ปรากฏอยู่ในประกาศสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้าในราชกิจจานุเบกษาว่า “ชนชาวสยามมีความกตัญญูรู้รักคุณของท่านผู้เป็นบูรพการีที่ได้สร้างกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี แล้วบำรุงรักษาสยามประเทศให้เป็นอิสระเจริญสุขสืบมาจนกาลบัดนี้” (Sang Saphan Phra Phutthayodfa 1929 : 288-294) ข้อความในคำประกาศดังกล่าวก็สะท้อนถึงการกำหนดภาพลักษณ์ของรัชกาลที่ 1 ให้เป็นผู้มีพระคุณในฐานะผู้สร้างกรุงเทพฯ และชนชาวสยามหรือชาวบ้านก็เป็นผู้มีความกตัญญูต่อพระคุณของพระองค์ท่าน ดังนั้นจากมุมมองการเป็นผู้มีพระคุณที่ได้ประกาศไว้จึงกลายเป็นการสร้างคุณสมบัติที่ชาวบ้านควรจะทำคือการบริจาคเงินจากการเรียไรเพื่อให้เกิดการสร้างปฐมบรมราชานุสาวรีย์ดังกล่าวเพื่อตอบแทนหรือแสดงความกตัญญูต่อพระองค์ท่านอีกทางหนึ่ง

2. แนวคิดการเชิดชูพระเกียรติของกลุ่มเจ้านายอาวุโสในการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1

ก่อนการประชุมกรรมการครั้งที่ 1 ได้มีการหารือลักษณะของการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์เป็นเบื้องต้นแล้ว กับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ซึ่งมีพระดำริว่า จะสร้างพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกประดิษฐานอยู่หน้าพระวิหารพระศรีศากยมุนี วัดสุทัศน์เทพวรารามฯ โดยจะตกแต่ง ซ่อมแซมพระวิหาร ขยายลานเสาชิงช้าตรงไปบรรจบกับถนนราชดำเนินกลาง แต่แนวคิดดังกล่าวก็ยังไม่ได้ข้อสรุปที่ชัดเจน ประเด็นดังกล่าวในที่ประชุมคราวนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพทรงประท้วงความคิดเห็นว่า น่าจะสร้างตามพระดำรินี้ในลักษณะประเภทหนึ่ง คือสร้างพระบรมรูปอันจะเป็นเครื่องหมายให้ระลึกพระเกียรติยศโดยเฉพาะที่ได้ประสิทธิประสาทอิสรภาพให้แก่ชาวไทย ส่วนแนวทางที่สองท่านไม่เห็นด้วยที่จะให้สร้างโรงเรียน โรงพยาบาล หรือสถานที่อื่น ๆ ท่านให้เหตุผลว่า อาจเป็นสาธารณประโยชน์มากจริง แต่ก็ไม่ใช่

การเฉพาะที่จะเป็นเครื่องหมายให้ระลึกถึงพระองค์ได้ ส่วนแนวทางที่สาม ท่านก็ไม่เห็นด้วย โดยมองว่า การรวบรวมเงินไว้ใช้ให้เป็นผลแก่สาธารณประโยชน์ ยิ่งยากที่จะทำให้เห็นถึงเกียรติศักดิ์ของพระองค์เท่าไรนัก (NAT. Archival Documents of King Rama VII's Reign (Department of the Royal Secretariat) Betdtalet No. 5, 1926-1930)

เท่ากับว่าพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพทรงให้ความเห็นเน้นไปที่การสร้าง พระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 โดยเน้นการแสดงถึงพระเกียรติยศโดยตรงอย่างเดียว ไม่ได้มองการสร้างสาธารณประโยชน์ทางอ้อม แต่ทั้งนี้เมื่อจะมุ่งเฉลิมพระเกียรติยศโดยตรงท่านก็ยังไม่เห็นด้วยที่จะเรียกรายเงินจากประชาชนอีกเพราะจะผิดวัตถุประสงค์ไป ซึ่งเป็นมุมมองของเจ้านายผู้ใหญ่ที่ทำงานใกล้ชิดกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในยุครัชกาลที่ 5 ที่สามารถรวมศูนย์อำนาจได้อย่างเข้มแข็ง ท่านจึงไม่ได้มุ่งเน้นหรือเห็นว่าแนวทางที่สองหรือแนวทางที่สามจะเป็นแนวทางที่เหมาะสม เพราะจุดมุ่งหมายคือสร้างความชัดเจนเพื่อเชิดชูพระเกียรติยศของรัชกาลที่ 1 และเสริมสร้างสถานะของรัชกาลปัจจุบันอย่างตรงไปตรงมาในมุมมองของท่าน การสร้างอำนาจอย่างเข้มข้นต่อสถาบันกษัตริย์จึงเป็นสิ่งที่ท่านเลือก โดยไม่ได้คิดถึงแนวทางที่ประนีประนอมต่อการสร้างประโยชน์ให้โครงสร้างส่วนล่างทางสังคม และไม่ต้องการให้มีการเรียกรายเงิน

ความคิดเห็นของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพมีสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมพระนราชนครสวรรค์พิณดีในฐานะอุปนายกราชบัณฑิตยสถานเห็นด้วยกับพระดำริของกรมพระดำรงราชานุภาพ อีกทั้งในรายงานประชุมยังกล่าวว่า ที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นชอบที่จะสร้างพระบรมรูปตามแนวทางที่หนึ่งอย่างที่กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงให้ความคิดเห็นเท่ากับว่าในเบื้องต้นของการประชุมเสียงส่วนใหญ่ในที่ประชุมเน้นใช้อำนาจพระบารมีในการเสริมภาพลักษณ์อย่างตรงไปตรงมาโดยไม่นิยมการประนีประนอมเพื่อสาธารณะประโยชน์กับโครงสร้างส่วนล่างแบบอนุรักษนิยมอย่างเข้มข้น

อย่างไรก็ดี มีความคิดเห็นแย้งจากพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธินซึ่งเป็นเจ้านายที่ได้เสด็จไปศึกษาต่อด้านโยธาธิการที่ประเทศอังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2437 และได้มาเป็นเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมว่า การจะสร้างพระบรมรูปสนองพระองค์นั้นเหมาะสมดี แต่ทรงเห็นว่าไม่ควรอยู่ในที่ลับ ควรอยู่ในย่านกลางมีคนพลุกพล่านมาก (traffic) ผู้คนผ่านไปมาจะได้ชวนให้ระลึกถึงพระเดชพระคุณ และจะมีสิ่งปลูกสร้างด้วย (building) หรือจะขยายถนนอย่างไรก็ได้ ซึ่งตามหน้าที่ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ท่านจึงเห็นว่า สิ่งใดที่จะทำขึ้นเพื่อประกอบกับพระบรมรูปควรให้มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ (economic value) ด้วย ราษฎรจะได้นิยมชมชอบ (NAT. Archival Documents of King Rama VII's Reign (Department of the Royal Secretariat) Betdtalet No. 5, 1926-1930) จากความคิดเห็นของกรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธินที่อิงหน้าที่กับการเป็นเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมจึงทำให้ท่านให้ความเห็นเบื้องต้นที่เห็นด้วยกับการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ แต่ไม่ได้เห็นด้วยกับการจัดวางสถานที่ตั้งที่มีการเสนอให้ตั้งพระบรมราชานุสาวรีย์อยู่หน้าวิหารวัดสุทัศน์เทพวรารามฯ ในมุมมองที่ไม่ได้เป็นที่ประชุมชน และไม่ได้มีคนเห็นมาก และควรจัดตั้งให้มีความโอ้อ่ากลางสถานที่ประชุมชน และควรที่จะสร้างสิ่งประกอบรวมที่ข้องเกี่ยวกับการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจในทิศทางเดียวกัน

ความเห็นของพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธินจะโน้มเอียงไปในแนวทางที่สองมากกว่ากลุ่มพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพที่เสนอตามแนวทางที่หนึ่ง โดยกรมหลวงกำแพงเพชรฯ มีการเสนอการเลือกทำเลที่มีศักยภาพและสิ่งปลูกสร้างคู่ขนานกับพระบรมราชานุสาวรีย์ก็ควรจะยังผลให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นข้อเสนอในลักษณะประนีประนอมให้ได้ประโยชน์ทั้งกับทางราชสำนักในการได้เสริมภาพลักษณ์กษัตริย์ผู้มีพระคุณกับการได้สร้างประโยชน์สาธารณะในที่ประชุมชนให้เกิดผลทางเศรษฐกิจในคราวเดียวกัน ซึ่งเป็นมุมมองที่สะท้อนให้เห็นว่ากรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธินเป็นเจ้านายที่คิดหาช่องทางในการทำให้เกิดประโยชน์ทั้งกับเจ้านายและชาวบ้านด้วย ในลักษณะของการสมประโยชน์กันทุกฝ่าย ซึ่งต่างจากมุมมองของกลุ่มกรมพระดำรงราชานุภาพที่มองว่า การสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ไปพร้อมกับพระบรมราชานุสาวรีย์จะทำให้ไม่เกิดการเชิดชูพระเกียรติยศของกษัตริย์อย่างเต็มที่

แนวคิดของพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธินมีผู้เห็นด้วยคือ พระยาจินดาภิรมย์ซึ่งมีภูมิหลังได้รับการคัดเลือกให้ไปศึกษาวิชากฎหมาย ที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2449 และกลับมาดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ที่ได้ทรงศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษใน พ.ศ. 2438 และเป็นเอกอัครราชทูตสยามประจำราชอาณาจักรเดนมาร์ก ต่อมาทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธินยังทรงชี้ตัวอย่างของการสร้าง Royal Albert Hall กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นอาคารที่มีการตั้งอนุสาวรีย์ของเจ้าชายอัลเบิร์ต (Prince Albert) ด้านหลังอนุสาวรีย์จะมีอาคารรองรับเป็นฉากหลัง และตัวอาคารก็ถูกใช้เป็นสถานที่จัดการแสดงต่าง ๆ ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ในทางอื่นได้ด้วย เจ้านายกลุ่มนี้ก็ถือเป็นกลุ่มของเจ้านายที่เลือกแนวทางที่สองแบบประนีประนอมสองฝ่าย

เป็นกลุ่มเจ้านายรุ่นใหม่ที่มีโอกาสไปศึกษาต่างประเทศทำให้มีแนวคิดที่มองว่าการสร้างภาพลักษณ์กษัตริย์สามารถทำได้ โดยการสร้างความทันสมัยให้กับเมืองในด้านการสาธารณประโยชน์ก็เป็นสิ่งที่เชิดชูภาพลักษณ์หรือสถาบันกษัตริย์ได้เช่นกัน และอาจจะทำให้ได้การยอมรับจากประชาชนหรือเข้าถึงประชาชนได้ง่ายกว่า เพราะประชาชนก็ได้รับความสะดวกจากวัตถุ สาธารณประโยชน์ไปด้วย

Figure 1 Royal Albert Hall, London

(Source: iStock, 2024)

อย่างไรก็ดี คณะกรรมการฯ ได้มีการสอบถามความคิดเห็นต่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ในฐานะที่พระองค์ท่านมีพระปรีชาสามารถจนได้รับการขนานนามว่า “นายช่างใหญ่แห่งกรุงสยาม” โดยกรมพระยานริศฯ ได้เสนอความคิดเห็นว่าการตั้งพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 พระองค์ท่านนึกถึงอนุสาวรีย์พระเจ้าวิตโตริโอ เอมานูเอเลที่ 2 กษัตริย์แห่งอิตาลี (Vittorio Emanuele) ซึ่งถูกสร้างเพื่อถวายพระเกียรติแด่พระองค์ท่านในฐานะกษัตริย์พระองค์แรกที่ผนวกรวมดินแดนต่าง ๆ ของอิตาลีเข้าไว้ด้วยกันจนมาเป็นประเทศอิตาลีได้สำเร็จ โดยเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงประทับใจการจัดวางองค์ประกอบของอนุสาวรีย์ดังกล่าว เพราะในการสร้างอนุสาวรีย์พระเจ้าวิตโตริโอ เอมานูเอเลที่ 2 มีการสร้างฉากหลังเป็นอาคารขนาดใหญ่เพื่อรองรับองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ทำให้รู้สึกถึงการเชิดชูความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าวิตโตริโอ เอมานูเอเลที่ 2 จึงนำมาเป็นแนวทางในการเสนอความคิดเห็นต่อการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในที่ประชุมคณะกรรมการฯ ดังกล่าว (NAT. Archival Documents of King Rama VII's Reign (Department of the Royal Secretariat) Betdtalet No. 5, 1926-1930)

การเสนอความคิดเห็นของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์สะท้อนมโนทัศน์ของเจ้านายชั้นสูงที่แสดงออกถึงความชื่นชอบต่อรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก และนำมาเสนอเป็นแนวทางในการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 เพื่อก่อให้เกิดความรู้สึกถึงความยิ่งใหญ่จากภูมิความรู้ในการสร้างอนุสาวรีย์เพื่อเฉลิมพระเกียรติยศของกษัตริย์แบบตะวันตก ทั้งนี้วิธีการสร้างอนุสาวรีย์ก็เป็นวิธีการหนึ่งที่สำคัญในการเน้นย้ำต่อสร้างพื้นที่ความทรงจำของคนในสังคมต่อบุคคลสำคัญในพื้นที่สาธารณะที่เป็นการเน้นย้ำภาพจำต่อวีรกรรมของบุคคลที่ถูกสร้างขึ้นซึ่งเป็นวิธีแบบตะวันตกด้วยเช่นกัน (Eoseewong, 2000 : 93-95) โดยเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้นำมาเป็นข้อเสนอเพื่อปรับใช้กับกระบวนการเน้นย้ำภาพจำต่อสังคมในพื้นที่สาธารณะแบบตะวันตกมาใช้ในสังคมไทย เพื่อสอดคล้องกับแนวทางการสร้างอนุสาวรีย์เพื่อเครื่องมือเน้นย้ำการสร้างภาพลักษณ์ในการเฉลิมพระเกียรติยศของกษัตริย์ไทยซึ่งถือเป็นแนวศิลปะสถาปัตยกรรมแบบนอกขนบจากรูปแบบศิลปะดั้งเดิมของไทย ในกรณีนี้จึงเห็นว่าเป็นการรับเอาวิธีการสร้างแบบเน้นย้ำพื้นที่ความทรงจำของบุคคลในพื้นที่สาธารณะจากตะวันตกมาใช้ในสังคมไทยอย่างชัดเจน แต่ทว่าข้อเสนอของเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ที่ให้มีการสร้างพระบรมรูปโดยมีอาคารรองรับเป็นข้อเสนอที่เน้นมุมมองความอลังการของฉากหลังในเชิงสถาปัตยกรรมเป็นสำคัญ แต่ไม่ได้มีการอธิบายหรือเน้นย้ำถึงตัวอาคารที่รองรับนั้นจะใช้เพื่อการสาธารณประโยชน์อย่างไร

นอกจากนี้ การจะสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ให้เป็นไปอย่างอนุสาวรีย์พระเจ้าวิตโตริโอ เอมานูเอเลที่ 2 ก็มีข้อจำกัดเรื่องงบประมาณในการสร้างอาจไม่สามารถสร้างอาคารขนาดใหญ่มาเป็นฉากหลังแลด้านหลังได้อย่างอนุสาวรีย์พระเจ้าวิตโตริโอ เอมานูเอเลที่ 2 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์จึงทรงเสนอให้ไปจัดสร้าง

พระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ที่วัดสุทัศน์เทพวรารามฯ แทนการสร้างอาคารขนาดใหญ่หลังใหม่ โดยใช้ฉากหลังเป็นพระวิหารหลวงหรือพระวิหารพระศรีศากยมุนีซึ่งเป็นอาคารขนาดใหญ่ ก่ออิฐถือปูน ตั้งอยู่บนฐาน มีความกว้าง 23.85 เมตร ยาว 26.25 เมตร (Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre, 2024) ซึ่งถือเป็นการประยุกต์จากการสร้างอนุสาวรีย์กษัตริย์ในตะวันตกโดยมีฉากหลังเป็นอาคารสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกที่ดูโอ้โง่งงามแบบศิลปะยุโรป แต่ก็มี การปรับข้อเสนอมายังเป็นแบบไทย ๆ ให้ฉากหลังกลายเป็นพระวิหารในวัดสุทัศน์เทพวรารามฯ แทนที่จะทำให้เกิดความรู้สึกไปใน ลักษณะการเชิดชูกษัตริย์ผ่านศิลปะสถาปัตยกรรมไทยจารีตแทน จึงเป็นวิธีคิดในการผสมผสานวิธีการแบบตะวันตกมาประยุกต์ เป็นแบบไทย ๆ อย่างน่าสนใจตามแบบวิธีคิดตามแนวอนุรักษ์นิยมของราชสำนักไทยในเป้าประสงค์เพื่อเน้นย้ำความสำคัญต่อ สถานะของปฐมกษัตริย์ไทยในราชวงศ์จักรี และปรับพื้นที่เพื่อสร้างลานขนาดใหญ่ด้านหน้าวัดสุทัศน์เพื่อเป็น civic centre (ลานคน เมืองในปัจจุบัน) สำหรับเป็นพื้นที่สาธารณะต่อคนในสังคม

หากแต่ถ้ามีการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ตามที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เสนอในที่ประชุมนั้น ในที่ประชุมก็จะมีการเสนอแผนงานที่สืบเนื่องกันคือถ้าจะสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ที่วัดสุทัศน์ เทพรารามฯ แล้วก็จะควรจะขยายเขตถนนหน้าวัดสุทัศน์เทพวรารามฯ ไปจนถึงถนนราชดำเนินเป็นขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อรองรับกับ การสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ให้เป็นสถานที่ที่สะท้อนถึงความยิ่งใหญ่ของพระองค์ท่านและความโอ้อิ่งในด้านของ ระบบการจราจรที่ต้องเข้าถึงได้สะดวก เพื่อทำให้เกิดความชัดเจนได้ดียิ่งขึ้นในการสร้างความทรงจำเกี่ยวกับรัชกาลที่ 1 ในพื้นที่ สาธารณะ

Figure 2 Vittorio Emanuele II National Monument
(Source: Wikipedia, 2024)

Figure 3 Phra Si Sakyamuni Shrine Hall, Wat Suthat
Thepphawararam Ratchaworamahawihan
(Source: Manager Online, 2024)

3. แนวคิดการสร้างวัดอุสาธารณประโยชน์ของกลุ่มเจ้านายรุ่นใหม่ในการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1

การประชุมคณะกรรมการฯ ในครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2471 พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพชร อัครโยธินขณะนั้นดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ทรงเสนอแนวทางใหม่จากในการประชุมครั้งแรกที่เน้นย้ำ ถึงการสร้างพระบรมรูป โดยเน้นเครื่องประกอบในด้านที่จะทำให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจด้วย โดยที่การประชุมครั้งที่สองนี้ท่านได้ ต่อยอดจากข้อเสนอในครั้งแรกที่ยังไม่ได้เสนออะไรอย่างเป็นรูปธรรม ในครั้งนี้ท่านจึงเสนอว่า การดำเนินการจัดสร้าง สิ่งของเพื่อ จดลองพระนครครบรอบ 150 ปี ควรจะให้มีการสร้างสะพานเชื่อมกรุงธนบุรีกับกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้นเป็นสะพานแห่งที่สองไปพร้อมกัน¹ เพราะเป็นของที่ต้องการมากและมีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูงซึ่งจะนำมาพระเกียรติยศพระเกียรติคุณมาประกอบกันกับการสร้าง พระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 โดยกรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธินทรงประทานเหตุผลในทางเศรษฐกิจไว้อย่างชัดเจน โดยอ้างอิงตัวเลขการเสียภาษีของพลเมืองธนบุรีที่ปี ๆ หนึ่งเสียภาษีถึง 1,981,180 บาทต่อปี หากนับรวม 5 ปี เท่ากับพลเมือง ธนบุรีจะเสียภาษีถึง 9,290,509 บาท ซึ่งถือเป็นเงินจำนวนไม่น้อย แต่กระนั้นพลเมืองธนบุรีกลับได้ประโยชน์จากรัฐบาลน้อย ความเจริญยังกระจุกตัวแต่ในฝั่งพระนครยังไม่ข้ามไปยังฝั่งกรุงธนบุรี(NAT. Archival Documents of King Rama VII's Reign

¹ สะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาแห่งแรกคือ สะพานพระราม 6

(Department of the Royal Secretariat) Betdtalet No. 5, 1926-1930) ดังนั้นกรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธินจึงเสนอให้มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาดังกล่าวขึ้นมาเพื่อให้มีการกระจายความเจริญในฝั่งกรุงธนบุรีด้วยเพื่อเป็นการสอดคล้องกับความต้องการในการขยายตัวในทางเศรษฐกิจที่ไม่ได้ขยายตัวไปเฉพาะแต่ทางฝั่งทิศเหนือและทิศตะวันออกของพระนครแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะทำให้เกิดการขยายตัวไปยังพื้นที่ฝั่งกรุงธนบุรีที่เป็นทิศตะวันตกทางฝั่งพระนคร ซึ่งก็จะเป็นการเฉลี่ยความเจริญไปได้ในทุกทิศทางและยังทำให้ฝั่งกรุงธนบุรีเจริญยิ่งขึ้นอีกทางหนึ่ง ซึ่งก็จะสามารถนับเป็นพระเกียรติยศของราชวงศ์จักรีและรัชกาลที่ 1 ในฐานะปฐมกษัตริย์ด้วยเช่นกัน

ข้อเสนอของพระเจ้าอภัยนุราช กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธินในฐานะเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม สะท้อนถึงการพิจารณาโครงการฉลองพระนครครบรอบ 150 ปี ผ่านมุมมองและเหตุผลทางเศรษฐกิจซึ่งข้อเสนอให้มีการจัดสร้างสะพานดังกล่าวมีมิติของการสร้างความทันสมัยและความเจริญให้กับเมืองกรุงเทพและธนบุรีมากยิ่งขึ้น ซึ่งค่อนข้างเป็นข้อเสนอที่ทำให้เห็นถึงมุมมองของเจ้านายบางพระองค์ที่มีแนวคิดทันสมัยแบบตะวันตก และการสร้างความเจริญของเมือง

อย่างไรก็ดี ข้อเสนอของพระเจ้าอภัยนุราช กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธินก็ถูกสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชนายกรัฐมนตรีแสดงความเห็นในเชิงแบ่งรับแบ่งสู้ คือท่านได้กล่าวว่า การทำสะพานน่าจะเป็นหน้าที่ของรัฐบาล การพัฒนาไม่สู้จะตรงกับสิ่งที่ฉลองพระเดชพระคุณในโอกาสนี้ แต่ถ้าทำทั้งสองอย่างก็นับว่าดี โดยท่านคิดว่าน่าจะเป็นหน้าที่ของรัฐบาลแทนโดยไม่ควรเป็นหน้าที่ของใครคนใด และยังอธิบายต่ออีกว่า หากทำพระบรมรูปอย่างเดียวอาจจะมีผู้ครหาว่า “เรียไรเงินมาทำตุ๊กตา” เป็นการเปรียบเทียบในเชิงที่ว่า เรียไรเงินมาทำเป็นของเด็กเล่น ไม่มีประโยชน์จะทำให้ผู้คนขาดศรัทธา และท่านยังอธิบายเกี่ยวกับประเด็นเรื่องการเรียไรอย่างน่าสนใจในมุมมองของเจ้านาย โดยทรงเห็นว่า คนไทยเรามากไม่ศรัทธาในเรื่อง เรียไรสร้างโรงเรียนหรือโรงพยาบาล แต่ถ้าจะทำอะไรที่เกี่ยวกับการแสดงความกตัญญูแล้วมีศรัทธามาก ฉะนั้นการสร้างพระบรมรูปจึงควรอย่างยิ่ง ส่วนการสร้างสะพานนั้น เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ยังมองว่าทางที่ควรนั้นน่าจะเป็นให้จังหวัดธนบุรีทำเมืองให้ดีเสียก่อนแล้วจึงค่อยสร้างสะพาน (NAT. Archival Documents of King Rama VII's Reign (Department of the Royal Secretariat) Betdtalet No. 5, 1926-1930)

ประเด็นเหล่านี้สะท้อนมุมมองเจ้านายอาวุโสสูงสุดในที่ประชุมอย่างสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชที่ไม่ได้คิดว่าควรทำสะพานก่อนเพื่อจะสร้างความเจริญมาให้กับฝั่งกรุงธนบุรี แต่มองว่าควรจะต้องสร้างความเจริญกับฝั่งกรุงธนบุรีเสียก่อนแล้วค่อยสร้างสะพานเชื่อมต่อกรุงเทพฯ กับธนบุรี โดยน่าจะถือว่าเป็นมุมมองแบบย้อนกลับไปที่ท้องถิ่นหรือจังหวัดต่าง ๆ ก็จะต้องสร้างศักยภาพในตัวเอง ให้สำเร็จก่อนแล้วรัฐถึงจะไปช่วย แต่ในทางกลับกัน เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์มองว่า การเรียไรในประเด็นสร้างพระบรมรูปตามแนวทางที่สอง ท่านกลับสนับสนุนให้จัดทำเพื่อเสริมสร้างความกตัญญูต่อบุรพคุณและโดยเน้นการสร้างพระบรมรูปเพื่อให้ชาวบ้านเกิดศรัทธาแรงกล้ามากขึ้น ในข้อคิดเห็นนี้นอกจากจะเน้นการเชิดชูพระเกียรติยศของกษัตริย์อย่างชัดเจนตรงไปตรงมาแล้ว ยังมองว่าเป็นการช่วยเสริมให้การเรียไรเงินจากชาวบ้านเป็นความสมเหตุสมผลมากขึ้น เท่ากับว่าเน้นการเชิดชูพระเกียรติยศของกษัตริย์ที่เป็นผลประโยชน์ของสถาบันและพร้อมกันกับการชักชวนชาวบ้านมาร่วมมอบเงินบริจาคเพื่อสร้างวัตถุความทรงจำทางการเมืองต่อสถาบันกษัตริย์ โดยนับว่าแนวทางนี้เป็นแนวทางที่สถาบันกษัตริย์ได้ประโยชน์สองต่อ โดยการสร้างสะพานก็ทำไปเพื่อลดทอนข้อคิดเห็นของประชาชนให้ดูมีเหตุผลในการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 มากยิ่งขึ้น ในมุมมองของท่านหมายถึงอย่างไรก็ควรสร้างอนุสาวรีย์ แต่ไม่ควรสร้างสะพานในงานฉลองพระนครครั้งนี้ แต่ควรเป็นหน้าที่ของรัฐบาล หรือหากจะสร้างสะพานก็จะช่วยลดทอนความคิดเห็นของชาวบ้านได้เช่นกัน ดังนั้นท่านจึงแนะนำให้สร้างอนุสาวรีย์เพื่อเชิดชูพระเกียรติยศของกษัตริย์ แต่เรื่องการสร้างสะพานเป็นเรื่องรองที่ไม่ได้ให้ประเด็นสำคัญในฐานะวัตถุประสงค์ประโยชน์ต่อชาวบ้าน

ต่อมาในการประชุมคณะกรรมการฯ เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2471 พระยาจินดาภิรมย์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ได้เพิ่มการเสนอตามแนวทางที่สองเช่นเดียวกับกลุ่มพระเจ้าอภัยนุราช กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน แต่ไม่ได้เสนอสนับสนุนการสร้างสะพาน โดยพระยาจินดาภิรมย์ได้เพิ่มข้อเสนอใหม่โดยเสนอให้มีการจัดสร้างศาลสถิตยุติธรรมที่ทันสมัยตามแบบตะวันตกแทน ซึ่งก็เป็นข้อเสนอที่สอดคล้องกับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมของท่านด้วย โดยท่านเสนอให้ใช้ที่ดินของศาลสถิตยุติธรรมเป็นฉากหลังและด้านหลังรับกับพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 เป็นฉากหน้า โดยสร้างริมสนามหลวงและให้ตั้งหันหน้าไปทางสนามหลวงเพื่อให้ผู้สัญจรไปมาได้เห็นอย่างชัดเจนและเป็นที่สง่าเป็นหน้าตาให้กับรัฐไทย พระยาจินดาภิรมย์ได้ให้เหตุผลว่า

ตัวศาลเดิมที่ใช้มานานมีความทรุดโทรมและซ่อมซ่อมอยู่มาก เทียบกับในยุโรปอย่างศาลของเบลเยียมที่ใหญ่โตและเป็นสง่าอย่างมาก หรือเมื่อเทียบกับสิงคโปร์ที่เป็นเมืองขึ้นของอังกฤษก็ดูหรูหราอยู่มากกว่าของไทย หากสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 และมีศาลสถิตย์ยุติธรรมเป็นฉากหลังที่ริมถนนสนามหลวงก็จะเป็นที่โอ้อวดเชิดชูพระนครได้เป็นอย่างดี (NAT. Archival Documents of King Rama VII's Reign (Department of the Royal Secretariat) Betdtalet No. 5, 1926-1930)

ข้ออธิบายของพระยาจินดาภิรมย์นั้น สะท้อนให้เห็นถึงการเปรียบเทียบสถานที่ราชการของไทยกับตะวันตก ทั้งในเบลเยียมและในสิงคโปร์ โดยมีการลำดับศักดิ์ของความหรูหราเมื่อเทียบกับสถานะของประเทศนั้น ๆ โดยเห็นว่าศาลที่เบลเยียมในฐานะประเทศในแถบยุโรปโดยตรงก็มีอาคารศาลที่โดดเด่นเป็นสง่า และสิงคโปร์ในฐานะประเทศที่มีสถานะลำดับศักดิ์เป็นเพียงแค่อำณานิคมเมื่อเปรียบเทียบกับไทย ไทยเป็นประเทศเอกราชไม่ได้เป็นเมืองขึ้นของใคร หากแต่มีศาลสถิตย์ยุติธรรมที่โดยซ่อมซ่อมและล้าสมัย สะท้อนมุมมองว่าอาคารศาลถือเป็นถาวรวัตถุอย่างหนึ่งมีความหมายทางสังคมในฐานะเครื่องแต่งหน้าตาของประเทศ หากไทยอยากจะทำทัดเทียมชาติตะวันตกหรือแม้แต่ชาติเมืองขึ้นของตะวันตกก็ควรจะต้องมีการสร้างศาลสถิตย์ยุติธรรมแห่งใหม่ให้มีความสง่างามให้ได้ตามลำดับศักดิ์ของสถานะประเทศที่เปรียบเทียบกับขึ้นมา อีกทั้งตัวศาลสถิตย์ยุติธรรมก็ยังสะท้อนแนวคิดการมีกฎหมายที่ทันสมัยทัดเทียมกับตะวันตกด้วย

ข้ออธิบายของพระยาจินดาภิรมย์ยกเหตุผลในเชิงการเปรียบเทียบลำดับศักดิ์ให้รัฐไทยทัดเทียมกับตะวันตก และเพิ่มการอธิบายเหตุผลการสร้างศาลยุติธรรมนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมในการดำเนินสร้างสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกความยุติธรรมทางกฎหมายต่อสังคมไทย ทั้งยังเน้นย้ำในเหตุผลเรื่องทำเลที่ตั้งที่จะตั้งอยู่ริมสนามหลวงให้เป็นเรื่องการสร้างภาพลักษณ์ที่ทันสมัยต่อพระนคร ทำให้มีผลอย่างมากต่อความคิดของบรรดาเจ้านายในที่ประชุมด้วยเช่นกันที่ทำให้เกิดความคิดนิยมที่ต้องทำให้ชาติมีเรื่องแต่งหน้าตาให้ทัดเทียมกับตะวันตกให้ได้ ยิ่งมีนัยยะสำคัญต่อผลคะแนนการลงมติเลือกการจัดสร้างกับสิ่งปลูกสร้างใดที่เหมาะสมคู่กันกับพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1

ในการประชุมครั้งนี้คณะกรรมการจึงให้มีการลงมติแนวทางการสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์ตามข้อเสนอของแต่ละท่าน และคณะกรรมการก็มีมติให้มีการสร้างอนุสาวรีย์คู่กับสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาไปธนบุรีอยู่ที่ 4 เสียง และมีการลงมติให้กับการสร้างตึกศาลสถิตย์ยุติธรรมคู่กับพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ที่สนามหลวงอยู่ที่ 9 เสียง และไม่มีการลงมติให้กับข้อเสนอของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ที่ให้มีการจัดสร้างอนุสาวรีย์ที่หน้าวิหารพระศรีศากยมุนีที่วัดสุทัศน์เทพวรารามฯ (NAT. Archival Documents of King Rama VII's Reign (Department of the Royal Secretariat) Betdtalet No. 5, 1926-1930) จึงทำให้เห็นได้ว่าการลงมติของคณะกรรมการนั้น ไม่ได้สนับสนุนการสร้างวัดถุสธูปัตยกรรมเพื่อเชิดชูพระเกียรติคุณของกษัตริย์เพียงอย่างเดียว แต่คณะกรรมการยังให้ความสำคัญการสิ่งปลูกสร้างที่คู่กันไปกับพระบรมราชานุสาวรีย์ที่จะสร้างประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองและประชาชนด้วยอย่างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาและศาลสถิตย์ยุติธรรม หากแต่ศาลสถิตย์ยุติธรรมได้เสียงลงมตินี้มากกว่าจากการให้เหตุผลในเชิงเปรียบเทียบหน้าตาและลำดับศักดิ์ของประเทศผ่านการมีอาคารศาลสถิตย์ยุติธรรมที่ทันสมัยในทำเลที่ตั้งให้แยกบ้านแยกเมืองเห็นได้ง่ายให้เป็นที่ยังแก่พระนคร แต่ทั้งนี้คณะกรรมการก็ให้เหตุผลว่าการสร้างศาลสถิตย์ยุติธรรมนั้นจะส่งผลให้เกิดประโยชน์แก่คนจำนวนมากกว่าสะพาน ซึ่งการสร้างสะพานก็ควรจะเป็นเรื่องของกรมการปกครองเป็นผู้ดำเนินการสร้างมากกว่า ดังนั้นจึงสามารถสรุปมติของที่ประชุมคณะกรรมการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ได้ว่ามีเสียงข้างมากให้สร้างศาลสถิตย์ยุติธรรมคู่กับพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ที่ริมท้องสนามหลวงที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้คนจำนวนมากว่าตามทัศนะของคณะกรรมการ ซึ่งแม้ว่าในความเป็นจริงการสร้างสะพานน่าจะมีประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันของผู้คนในการเชื่อมต่อฝั่งกรุงธนบุรีกับกรุงเทพฯ มากกว่าการสร้างศาลยุติธรรมที่จะให้ประโยชน์แต่เฉพาะกลุ่มก็ต้องมีความเชื่อมโยงกับการมีคดียุติธรรมหรือกฎหมายซึ่งอาจจะไม่ใช่ทุกคนที่ได้ประโยชน์ แต่สุดท้ายมติที่ประชุมในการโหวตก็ให้สร้างศาลสถิตย์ยุติธรรมตามข้อเสนอของพระยาจินดาภิรมย์

4. พระราชวินิจฉัยชี้ขาดของรัชกาลที่ 7: การเห็นต่างจากที่ประชุม

ถึงแม้ว่าที่ประชุมคณะกรรมการจะสรุปมติให้สร้างศาลสถิตย์ยุติธรรมตามข้อเสนอของพระยาจินดาภิรมย์ หากแต่เมื่อเสนอข้อสรุปขึ้นไปให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณา พระองค์ไม่ได้มีพระราชวินิจฉัยตามมติของที่ประชุมคณะกรรมการ แต่พระราชวินิจฉัยกลับเป็นว่า “การทำสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นการเหมาะสมที่สุดแก่รูปการณคราวนี้ เพราะว่าถ้าไม่ได้สร้างในคราวนี้แล้ว การจัดทำการจะลากไปอีกนานกว่าจะได้ทำ การทำสะพานนี้ควรให้เป็นการเรียบร้อย หม่อมฉัน

(พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว - ผู้เขียน) ยินดีขอออกเงิน 2 ล้านบาทเป็นการเปิดการเรียไร เมื่อในที่สุดจำนวนเงินขาดเท่าใด จึงให้เป็นหน้าที่รัฐบาลออกช่วย ส่วนพระบรมรูปนั้นให้ทำที่บริเวณใกล้สะพาน...” (NAT. Archival Documents of King Rama VII's Reign (Department of the Royal Secretariat) Betdtalet No. 5, 1926-1930)

กรณีนี้จะเห็นได้ถึงกระบวนการตัดสินใจของรัฐบาลในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งแม้ว่าจะมีการถกเถียงและมีข้อเสนอต่าง ๆ ในกลุ่มคณะกรรมการ อย่างไรก็ตาม ในขั้นตอนการตัดสินใจขั้นสุดท้ายก็จะเป็นสิทธิขาดในพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ตัดสินใจพระทัยในลักษณะที่คำนึงหรือสวนทางกับมติของคณะกรรมการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ที่พระองค์มีพระราชดำริให้ตั้งขึ้นมา อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีพระราชวินิจฉัยค้านกับมติของที่ประชุมคณะกรรมการฯ ที่ให้สร้างศาลสถิตย์ยุติธรรมคู่กับพระบรมราชานุสาวรีย์ พระองค์ก็ทรงประนีประนอมจากการที่วินิจฉัยขัดแย้งกับมติคณะกรรมการฯ มาใช้ความคิดเห็นส่วนตัวพระองค์ โดยการเสนอที่จะมอบเงินส่วนพระองค์ในการเปิดฤกษ์ออกเรียไรกับประชาชนอีกที โดยพระราชทานเงินเบื้องต้นเป็นจำนวนถึง 2 ล้านบาท (ค่าก่อสร้างสะพานประมาณ 4 ล้านบาท) นับเป็นจำนวนเงินที่อยู่ในระดับกว่า 50 เปอร์เซ็นต์ของค่าก่อสร้างที่ต่อมากจะมีการประเมินราคาในชั้นหลังผ่านบริษัทตัวแทนประมูล อย่างไรก็ตาม ในกรณีนี้ก็สะท้อนให้เห็นถึง ภาวะการณ์ของระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่กษัตริย์มีสิทธิขาดในการใช้พระราชอำนาจให้ดำเนินการนโยบายหรือโครงการใด ๆ ได้อย่างเบ็ดเสร็จ แม้ว่าจะมีการปรึกษาขอความคิดเห็นจากคณะกรรมการฯ แต่สุดท้ายก็มีการใช้พระราชอำนาจในการตัดสินใจส่วนพระองค์ในการดำเนินงานนี้ตามที่พระองค์ต้องการโดยขัดกับมติของคณะกรรมการฯ และต่อมาพระองค์ก็ได้เขียนจดหมายแสดงพระราชดำริต่อประธานคณะกรรมการฯ เพิ่มเติมว่า “ไม่ได้มีความประสงค์จะขัดขวางแก่การสร้างศาลยุติธรรม เมื่อในทางราชการเห็นกันว่าเป็นของจำเป็นก็สร้างทำขึ้นได้ โดยใช้เงินแผ่นดินอย่างการก่อสร้างอื่น ๆ” (NAT. Archival Documents of King Rama VII's Reign (Department of the Royal Secretariat) Betdtalet No. 5, 1926-1930)

ทั้งนี้ด้วยสิทธิขาดในพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้รูปแบบจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ดำเนินการต่อไปตามพระราชวินิจฉัยของพระองค์ท่าน โดยได้มีการจัดจ้างบริษัท ดอร์แมน ลอง จำกัด จากประเทศอังกฤษเป็นบริษัทที่ได้รับเลือกจากการประมูลในสร้างก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเชื่อมเขตพระนครเข้ากับเขตธนบุรี มีการลงนามในสัญญาการก่อสร้างที่กรุงลอนดอนเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2472 ภายใต้วงเงินค่าจ้าง 255,141 ปอนด์ 7 ชิลลิงกับ 1 เพนนีหรือประมาณ 4 ล้านบาทในขณะนั้น และเริ่มดำเนินการก่อสร้างอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2472 และแล้วเสร็จเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2474 และมีการสร้างพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เป็นผู้คิดแบบพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงเครื่องขัตติยาภรณ์ เสด็จประทับเหนือพระราชบัลลังก์ โดยมีศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี (นายคอร์ราโด เฟโรซี) เป็นผู้รับผิดชอบในการปั้นพระบรมรูปดังกล่าว โดยการก่อสร้างพระปฐมบรมราชานุสรณ์และสะพานพระพุทธยอดฟ้าแล้วเสร็จ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินเปิดสะพานเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2475 (Bangkok Department of Public Works, 2015b : 131-138)

สรุปผลการศึกษา (Conclusion)

จากกรณีศึกษากระบวนการตัดสินใจในการสร้างพระปฐมบรมราชานุสรณ์และสะพานพระพุทธยอดฟ้าในงานฉลองพระนครครบรอบ 150 ปี ทำให้เห็นได้ว่า รูปแบบข้อเสนอในการจัดสร้างตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 มีพระราชดำริให้ตั้งคณะกรรมการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ที่ระลึกในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชขึ้นนั้นทางคณะกรรมการได้ประชุมหารือและวางแนวทางเริ่มต้นเป็น 3 แนวทางอย่างที่กล่าวไป โดยแนวทางแรกคือเน้นการสร้างพระบรมรูปรัชกาลที่ 1 เพื่อเชิดชูพระเกียรติยศโดยตรง แนวทางที่สอง เน้นการสร้างพระบรมรูปพร้อมสิ่งประกอบที่เป็นเรื่องสาธารณประโยชน์ และแนวทางที่สามคือ รวบรวมเงินสำหรับเป็นกองทุนเพื่อการกุศลหรือสาธารณประโยชน์

การเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวของคณะกรรมการฯ และผู้เกี่ยวข้องสะท้อนถึงทัศนคติที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ความคิดที่เชื่อมโยงกับแนวทางแบบกษัตริย์นิยมอย่างเข้มข้น หรือความคิดกษัตริย์นิยมในแบบประนีประนอม โดยสามารถแบ่งกลุ่มทัศนคติของเจ้านายจากการแสดงความคิดเห็นในกรณีดังกล่าวได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเจ้านายอาวุโส

ซึ่งส่วนใหญ่จะแสดงความคิดเห็นในแนวทางที่หนึ่งคือเน้นการสร้างพระบรมรูปเพื่อเชิดชูพระเกียรติยศโดยตรงเท่านั้น โดยไม่เห็นด้วยกับการสร้างสาธารณประโยชน์เพื่อสังคมอื่น ๆ เจ้าชายกลุ่มนี้ มีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพตำแหน่งกรรมการและเลขาธิการใหญ่ สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต และสมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช นายกรัฐมนตรี ซึ่งถือเป็นกลุ่มเจ้านายอาวุโสที่ยังคงมีทัศนคติที่เน้นการเชิดชูพระเกียรติยศของกษัตริย์โดยตรงไปตรงมา แต่ในประเด็นการเรียไรเงินอาจเห็นไม่สอดคล้องกัน โดยบางท่านเห็นว่าควรเรียไร บางท่านไม่เห็นด้วย อย่างไรก็ตาม ในกรณีของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ อุปนายก แม้ว่าพระองค์จะเป็นกลุ่มเจ้านายอาวุโสในการนำเสนอการสร้างพระบรมรูปรัชกาลที่ 1 ที่หน้าวัดสุทัศนเทพวรารามฯ ท่านได้กล่าวถึงเรื่องการทำลานขนาดใหญ่ให้เป็น civic centre (ปัจจุบันคือลานคนเมือง) ด้วย ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของประโยชน์ต่อสาธารณชนถือนับได้ว่ากรมพระยานริศฯ ที่แม้เป็นเจ้านายอาวุโสแต่ก็มีแนวคิดด้านการสร้างสาธารณประโยชน์ท่านหนึ่ง

ส่วนกลุ่มที่สองคือ **กลุ่มเจ้านายรุ่นใหม่** ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มเจ้านายที่มีโอกาสไปศึกษาต่อต่างประเทศโดยเฉพาะในยุโรป ทำให้เห็นถึงการเสนอความคิดที่อิงความเจริญของบ้านเมืองในการสร้างประโยชน์สาธารณะ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมที่เสนอขอคิดเห็นตามแนวทางที่สอง คือ เน้นสองด้านไปพร้อมกัน คือสร้างพระบรมรูปและสร้างสิ่งประกอบที่เป็นสาธารณประโยชน์ โดยท่านเสนอให้สร้างสะพานเชื่อมต่อพระนครและฝั่งธนบุรี โดยยกเหตุผลด้านการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ส่วนพระยาจินดาภิรมย์เสนอให้สร้างพระบรมรูปพร้อมกับอาคารศาลยุติธรรมริมสนามหลวง ซึ่งเป็นการเชิดชูพระเกียรติยศของรัชกาลที่ 1 และยังสร้างสาธารณประโยชน์ให้เกิดสถานที่ฝึกหัดความยุติธรรมทางสังคม รวมทั้งการให้เหตุผลเชิงเปรียบเทียบภาพลักษณ์และหน้าตาทางสังคมในสิ่งปลูกสร้างดังกล่าว ทำให้สุดท้ายเลยได้เสียงสนับสนุนจากกรรมการจนกลายเป็นเสียงข้างมากในที่ประชุมคณะกรรมการฯ

อย่างไรก็ดี **เจ้านายกลุ่มที่สอง** ยังมีพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอยู่ในฐานะเจ้านายรุ่นใหม่ที่มีความสำคัญกับการสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์เช่นกัน แต่ในฐานะที่ท่านเป็นกษัตริย์ผู้ทรงมีพระราชอำนาจสิทธิขาดในการตัดสินใจขั้นสุดท้าย โดยตัดสินใจกับการมติการออกเสียงในที่ประชุมคณะกรรมการฯ ซึ่งพระองค์ท่านชี้ขาดให้สร้างพระบรมรูปพร้อมไปกับการก่อสร้างสะพาน โดยเพิ่มข้อเสนอในการออกเงินส่วนพระองค์ให้เบื้องต้น 2 ล้านบาท และให้มีการดำเนินการเรียไรบริจาคจากประชาชนและให้รัฐบาลออกเงินส่วนที่ยังขาด ซึ่งจะเห็นถึงลักษณะของพระราชวินิจฉัยแบบเบ็ดเสร็จของกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่สั่งการในขั้นสุดท้าย ซึ่งข้อสั่งการดังกล่าวก็มีผลให้ทางคณะกรรมการทั้งหลายปฏิบัติตามพระราชวินิจฉัยของพระองค์ท่าน

จากกรณีดังกล่าวทำให้เราเข้าใจได้ถึงทัศนะและระดับความเข้มข้นของอุดมการณ์ในกลุ่มชนชั้นปกครองที่มีแนวคิดแบบกษัตริย์นิยมหรือนุรักษ์นิยมร่วมกัน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าความความคิดเห็นในเชิงนโยบายไปในทิศทางเดียวกัน จึงไม่อาจมองกลุ่มเจ้านายแบบเหมารวมทั้งหมดได้ แต่ควรเข้าใจถึงความแตกต่างทางทัศนะและอุดมการณ์ภายในกลุ่มเจ้านายฟากอนุรักษนิยมที่มีทั้งกลุ่มเจ้านายอาวุโสที่เน้นการเชิดชูพระเกียรติยศของกษัตริย์แบบชัดเจนตรงไปตรงมา กลุ่มเจ้านายรุ่นใหม่ที่มีมองว่าการเชิดชูพระเกียรติยศของกษัตริย์สามารถทำผ่านการวัดผลสาธารณประโยชน์เพื่อชาวบ้านได้เช่นกัน ทั้งนี้ภายในกลุ่มเจ้านายอาวุโสก็มีเจ้านายที่ให้ความสำคัญกับการสร้างวัดพุทธาสาธารณประโยชน์ รวมไปถึงกลุ่มเจ้านายรุ่นใหม่แม้ว่าจะให้ความสำคัญกับสิ่งสาธารณประโยชน์แต่ก็ยังมีใช้อำนาจแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในการตัดสินใจดำเนินการภายใต้การชี้ขาดของพระองค์ อย่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีพระราชวินิจฉัยขั้นสุดท้ายในการสั่งการให้ดำเนินการตามแนวทางที่สอง คือเน้นเชิดชูพระเกียรติยศของกษัตริย์พร้อมไปกับการสร้างสาธารณประโยชน์ แต่โดยส่วนพระองค์เห็นว่าควรให้มีการสร้างสะพานมากกว่าศาลยุติธรรม ทำให้พระองค์ท่านเป็นหนึ่งในเสียงสูงสุดที่ชี้ขาดการดำเนินการในโครงการจัดสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์ในวโรกาสที่งานฉลองพระนครครบรอบ 150 ปี

ทั้งนี้การสร้างสะพานโดยกษัตริย์ก็มีพระราชนิยมที่มักจัดทำขึ้นมานับตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่เป็นหนึ่งในพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สำคัญอย่างมากต่อการส่งเสริมความเจริญแก่พระนครให้ทัดเทียมนานาอารยประเทศ ซึ่งมักจะมีการก่อสร้างสะพานควบคู่กับการตัดถนน โดยโปรดเกล้าให้ซ่อมแซมสะพานที่มีอยู่เดิม หรือถอนสะพานเดิมแล้วสร้างใหม่ และก่อสร้างสะพานขึ้นใหม่เพื่อข้ามคลองต่าง ๆ ในพระนครนับเป็นจำนวนกว่า 150 สะพาน (Bangkok Bangkok Department of Public Works, 2015a : 54) ทั้งยังมีการสร้างกลุ่มสะพานชุด “เฉลิม” โดยรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น โดยทรงอุทิศพระราชทรัพย์วันละ 16 อัฐ หรือวันละ 1 สลึงเท่ากับจำนวนพระชนมวาร เพื่อบำเพ็ญ

พระราชกุศลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา โดยมีการสร้างสะพานชุดเฉลิมไปกว่า 17 สะพาน (Bangkok Department of Public Works, 2015a : 54) และสืบเนื่องต่อไปถึงรัชกาลที่ 6 ก็มีพระราชนิยมในการสร้างสะพานเช่นกันกับรัชกาลที่ 5 โดยมีการสร้างสะพานชุด “เจริญ” ในวันเฉลิมพระชนมพรรษาแล้วกว่า 6 สะพาน และรัชกาลที่ 6 ยังทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสะพานพระราม 6 ซึ่งเป็นสะพานรถไฟข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาแห่งแรกของประเทศไทยโดยสร้างแล้วเสร็จในช่วงรัชกาลที่ 7 (Bangkok Department of Public Works, 2015b : 9-10)

จึงเห็นได้ว่า เมื่อเมืองพัฒนาขึ้นมีการสร้างถนน สถาปนิกษัตริย์จึงเริ่มมีการปรับแนวทางในการพระราชกุศลโดยหันไปนิยมสร้างสะพานซึ่งเป็นวัตถุสาธารณประโยชน์ในฐานะเป็นการสร้างเพื่อสาธารณกุศลของสถาปนิกษัตริย์ที่เริ่มเป็นพระราชนิยมมานับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และสืบต่อเนื่องกันมาจนถึงในรัชกาลที่ 7 ดังนั้นจึงอาจเป็นไปได้ว่า การที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ตัดสินพระทัยในการดำเนินคดีที่ประชุมคณะกรรมการจัดสร้างพระราชอนุสาวรีย์ที่ระลึกในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โดยปฏิเสธการสร้างศาลสถิตย์ยุติธรรมตามมติของที่ประชุม แต่มีพระราชดำริให้สร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาแทน จึงอาจเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสานต่อเจตนารมณ์ในพระราชนิยมของกษัตริย์ผู้สร้างพระราชกุศลในการสร้างความทันสมัยให้แก่เมืองโดยการสร้างสะพานตามแบบพระราชบิดาและพระเชษฐาของพระองค์ (รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6)

ทั้งนี้การตัดสินพระทัยในการให้สร้างสะพานจึงหมายความว่ารัชกาลที่ 7 มีแนวคิดที่คล้ายกันกับกลุ่มเจ้านายรุ่นใหม่ในคณะกรรมการฯ ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างวัตถุสาธารณประโยชน์ อย่างไรก็ตามก็ต้องลองวิพากษ์เหตุผลเบื้องลึกเพิ่มเติมว่า เป้าประสงค์ในตัดสินใจให้สร้างวัตถุสาธารณประโยชน์อย่างสะพานของรัชกาลที่ 7 กับกลุ่มเจ้านายรุ่นใหม่ตรงกันหรือไม่ ซึ่งหากย้อนกลับไปวิเคราะห์การให้เหตุผลของเจ้านายรุ่นใหม่อย่างพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธินก็ทรงให้เหตุผลว่าการสร้างสะพานจะทำให้เกิดประโยชน์แก่ชาวบ้านเป็นอย่างมากโดยเฉพาะชาวฝั่งธนบุรีที่เสียภาษีให้กับรัฐบาลเกือบ 2 ล้านบาท ซึ่งเหตุผลนี้ค่อนข้างจะชัดเจนว่าเป็นเหตุผลที่เน้นการสร้างวัตถุสาธารณประโยชน์เพื่อชาวบ้านอย่างแท้จริง ต่างกันกับเจ้านายอาวุโสอย่างสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชที่กล่าวว่า การสร้างสะพานจะช่วยลดข้อคิดเห็นของประชาชนว่าจะเสียเงินไปสร้างตุ๊กตา (หมายถึงการสร้างอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 1) ซึ่งแนวคิดการสร้างสะพานตามอย่างนี้จะไม่ได้เน้นเพื่อสาธารณประโยชน์แก่ประชาชนแต่จะเน้นเพื่อให้ดูสมเหตุสมผลในการเสียเงินเพื่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 อย่างไรก็ตามในส่วนพระราชวินิจฉัยของรัชกาลที่ 7 ก็ให้เหตุผลแต่เพียงว่า หากไม่สร้างสะพานคราวนี้ก็จะกินเวลาไปอีกยาวนานกว่าจะมีโอกาสได้สร้างขึ้นอีก ซึ่งพระองค์ไม่ได้ทรงอธิบายเหตุผลอะไรเพิ่มเติม นอกจากเป็นความเหมาะสมทางด้านเวลาในการสร้าง จึงไม่สามารถก็ตอบอย่างชัดเจนได้ว่า พระองค์มีแนวคิดเบื้องลึกอย่างไรจะเป็นไปเพื่อให้สอดคล้องกับพระราชนิยมตามพระราชบิดาหรือพระเชษฐาเพื่อพระราชกุศล จะเน้นเพื่อลดข้อคิดเห็นของประชาชนในการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 หรือจะเน้นเพื่อการสร้างสาธารณประโยชน์ต่อชาวบ้านโดยตรง

แต่ถึงจะด้วยเหตุผลใดก็ตามจากข้อมูลทำให้เราเห็นว่า การสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์ในงานฉลองพระนครครบรอบ 150 ปี เป็นพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 และสะพานพระพุทธยอดฟ้าขึ้นมามีให้สาธารณชนได้รับความสะดวกสบายและได้ใช้ประโยชน์จากสะพานนับตั้งแต่นั้นมา ทั้งยังทำให้เห็นว่าการศึกษาแนวคิดเบื้องหลังกระบวนการตัดสินใจของกลุ่มเจ้านายในการสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์จึงทำให้เห็นแนวคิดในกลุ่มผู้ปกครองสมัยรัชกาลที่ 7 ที่มีแนวคิดเป็นอนุรักษนิยมที่แตกต่างกันทั้งแบบเข้มข้น แบบประนีประนอมหรือแบบผสมผสาน โดยไม่ควรเหมารวมว่ากลุ่มเจ้านายผู้ปกครองโดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 7 ที่ถือเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่นานจะมีแนวทางการคิดแบบอนุรักษนิยมที่เหมือนกันไปทั้งหมด โดยกรณีศึกษาจากเรื่องดังกล่าวนี้แม้จะเป็นเพียงกรณีเล็ก ๆ แต่ก็อาจสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างทางความคิดของกลุ่มเจ้านายในช่วงเวลาใกล้เปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งความแตกต่างทางความคิดของกลุ่มเจ้านายก็อาจมีผลที่นำไปสู่ความแตกแยกในทัศนะเรื่องการปกครองอื่น ๆ และนำไปสู่ผลในการตัดสินใจที่ใหญ่กว่านี้ซึ่งอาจส่งผลต่อความไม่มั่นคงของสถานะทางการเมืองการปกครองที่ตามมา อาทิเช่น การตัดสินพระทัยในการพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชน เป็นต้น

อย่างไรก็ดี อีกประเด็นหนึ่งที่ไม่อาจละเลยได้คือ การที่เจ้านายในคณะกรรมการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ดังกล่าวทั้ง 15 ท่านซึ่งมีบทบาทสำคัญในการปกครองประเทศ มีมติให้สร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา 4 ท่าน และให้สร้างศาลสถิตย์ยุติธรรม 9 ท่าน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ 1 ท่านเสนอให้สร้างที่วัดสุทัศน์เทพวรารามฯ และทำ civic centre รวมทั้งรัชกาลที่ 7 ที่ตัดสินให้สร้างสะพาน จึงกล่าวได้ว่า เจ้านายทั้งหมดที่เป็นกลุ่มผู้ปกครองชั้นสูงในระบอบ

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ช่วงรัชกาลที่ 7 ส่วนใหญ่มีแนวคิดไปในทางเดียวกันว่า การสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นสะพาน ศาล หรือลานคนเมือง นับว่าเป็นแนวคิดหรือนโยบายสำคัญอย่างยิ่งที่จำเป็นต้องทำให้สิ่งสาธารณประโยชน์เป็นเครื่องมือหนึ่งในการปรับปรุงภาพลักษณ์ชาติสมัยใหม่เพื่อความชอบธรรมต่อการปกครองและนำพาประเทศไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ต่อไป

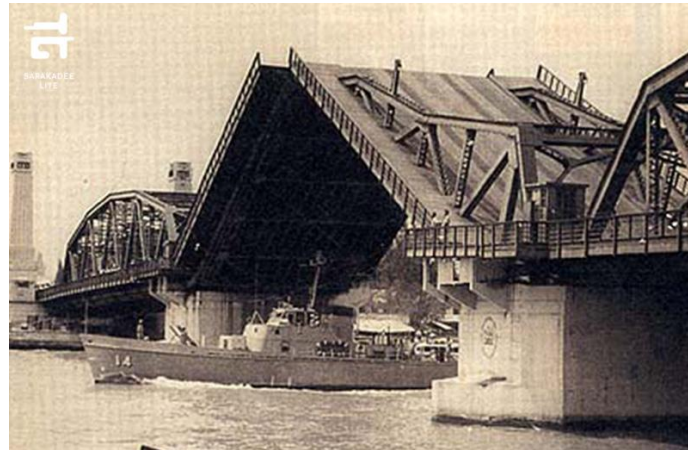

Figure 4 Phra Phutthayodfa Bridge being lifted for ship passage

(Source: Sarakadee Lite, 2024b)

Figure 5 Monument of King Rama I (Phra Pathom Borom Rachanusorn)

(Source: Sarakadee Lite, 2024a)

รายการเอกสารอ้างอิง (References)

- “Sang Pathom Borom Ratchanusorn”. [Construction of the King Rama I Monument]. (1926-1930). October 10, 1926 – July 3, 1930. NAT. Archival Documents of King Rama VII's Reign (Department of the Royal Secretariat) Betdtalet No. 5. National Archives of Thailand. (In Thai)
- “Sang Saphan Phra Phuttha Yodfa”. [The Construction of Phra Phuttha Yodfa Bridge]. *The Royal Thai Government Gazette*, 46(12 January 1929), 288-294. (In Thai)
- Bangkok Department of Public Works. (2015a). *Chotmai het Lao Rueang Saphan Mueang Bangkok*. [Bangkok Bridge Chronicle]. Vol. 1. Bangkok: Department of Public Works. (In Thai)
- Bangkok Department of Public Works. (2015b). *Chotmai het Lao Rueang Saphan Mueang Bangkok*. [Bangkok Bridge Chronicle]. Vol. 2. Bangkok: Department of Public Works. (In Thai)

- Department of Rural Roads. (n.d.). *Saphan Kham Maenam Chao Phraya Nai Khet Krung Thep Lae Parimonthon*. [Bridges across the Chao Phraya River in Bangkok and Metropolitan Areas]. Department of Rural Roads. (In Thai)
- Eoseewong, N. (2000). *Chat Thai, Mueang Thai, Baep Rian lae Anusawari: Wa Duai Watthanatham, Rat lae Rupkan Chit Samnuek*. [Nation, Siam, Textbooks, and Monuments: On Culture, the State, and Forms of Consciousness]. Bangkok: Matichon. (In Thai)
- iStock. (2024). *Royal Albert Hall, London*. Retrieved 22 August 2024, from <https://www.istockphoto.com/th/ภาพถ่าย/royal-albert-hall-london> (In Thai)
- Juti. (2012). *Yon Tamnan...Saphan Kao*. [Revisiting the Legacy...Old Bridges]. Bangkok: Sangdao. (In Thai)
- Manager Online. (2024). *Phra Si Sakyamuni Shrine Hall, Wat Suthat Thepphawararam Ratchaworamahawihan*. Retrieved 12 August 2024, from <https://mgronline.com/travel/detail/9650000021563> (In Thai)
- Naruemitlekakarn, S. (1977). *Old Bridges of Bangkok*. Bangkok: Siam Society.
- Naruemitlekakarn, S. (1994). *Saphan Kao Krung Thep*. [Old Bridges of Bangkok]. Bangkok: Plan Printing. (In Thai)
- Petchlertanan, T. (2012). *1932 Revolution in Siam and Constitutions*. Bangkok: Foundation for the Textbook Project in Social Sciences and Humanities. (In Thai)
- Prakitnonthakan, C. (2010). *Silpa-Satapattayakam Khana Ratsadon Sanyakhlak Thang Kanmuang Nai Choeng Udomkan*. [Art and Architecture of the People's Party : Political Symbolism in Ideology]. Bangkok: Matichon. (In Thai)
- Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. (2021). *Phra Wihaan, Wat Suthat Thepwararam Ratchaworamahawihan*. Important Archaeological Sites Database in Thailand. Retrieved 12 February 2024, from <https://archaeology.sac.or.th/archaeology/732> (In Thai).
- Pujinda, P., & Sanit, P. (2019). *Phaen Phang Phra Nakhon Pho So 2471*. [The Plan of Bangkok in 1928]. Bangkok: Chulalongkorn University. (In Thai)
- Sarakadee Lite. (2024a). *King Rama I Monument (Phra Phuttha Yodfa Chulalok Monument)*. Retrieved 12 August 2024, from <https://www.sarakadeelite.com/lite/phra-phuttha-yodfa-bridge/>
- Sarakadee Lite. (2024b). *Phra Phuttha Yodfa Bridge Being Lifted for Ship Passage*. Retrieved 12 August 2024, from <https://www.sarakadeelite.com/lite/phra-phuttha-yodfa-bridge/>
- The Fine Arts Department. (1982). *Phra Ratcha Phithi Chalorn Phra Nakhon Khrop 150 Pi*. [The Royal Ceremony for the 150th Anniversary of Bangkok]. Bangkok: The Fine Arts Department. (In Thai)
- The Fine Arts Department. (2020). *Saphan Chut Chalerm Phra Kiatti Nai Prawattisat Thai*. [Memorial Bridges in Thai History]. Department of Fine Arts. (In Thai)
- Wikipedia. (2024). *Victor Emmanuel II Monument*. Retrieved 12 August 2024, from https://en.wikipedia.org/wiki/Victor_Emmanuel_II_Monument